

**PROFILAKTIKA INSPEKTORLARINING HUQUQBUZARLIKLARDAN
JABRLANGAN SHAXSLAR BILAN ISHLASH FAOLIYATINI
TAKOMILLASHTIRISH**

Abdug'aniyev Anvar Dilshod o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-o'quv kursi kursanti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20560276>

Annotatsiya: Ushbu maqolada profilaktika inspektorlarining huquqbuzarlik va jinoyatlardan jabrlangan shaxslar bilan ishlash faoliyatini ma'muriy-huquqiy, viktimologik hamda tashkiliy jihatdan takomillashtirish masalalari kompleks tahlil qilingan. Jinoyatchilikka qarshi kurashishda jazoni muqarrarligini ta'minlash bilan bir qatorda, jabrlanuvchining buzilgan huquqlarini tiklash, unga ijtimoiy-psixologik yordam ko'rsatish hamda takroriy viktimizatsiyaning oldini olish mexanizmlari o'rganilgan. Shuningdek, sohani raqamlashtirish, elektron ma'muriy ish yurituv va o'quv jarayonida maxsus simulyatsiya markazlari hamda raqamli kazuslardan foydalanish orqali xodimlarning jabrlanuvchilar bilan ishlash ko'nikmalarini oshirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: jabrlanuvchi, profilaktika inspektori, viktimologiya, huquqbuzarliklar profilaktikasi, himoya orderi, raqamlashtirish, elektron kazuslar, simulyatsiya markazlari, takroriy viktimizatsiya, ma'muriy huquq.

Annotation: This article comprehensively analyzes the issues of improving the activities of prevention inspectors in working with victims of offenses and crimes from administrative-legal, victimological, and organizational perspectives. Along with ensuring the inevitability of punishment in the fight against crime, the mechanisms for restoring the violated rights of the victim, providing them with socio-psychological assistance, and preventing repeat victimization are examined. Furthermore, scientific and practical proposals have been developed to enhance the

skills of personnel in working with victims through the digitalization of the field, electronic administrative proceedings, and the use of special simulation centers and digital case studies (kazus) in the educational process.

Keywords: victim, prevention inspector, victimology, crime prevention, protection order, digitalization, digital case studies, simulation centers, repeat victimization, administrative law.

Аннотация: В данной статье комплексно анализируются вопросы совершенствования деятельности инспекторов профилактики по работе с лицами, пострадавшими от правонарушений и преступлений, с административно-правовой, виктимологической и организационной точек зрения. Наряду с обеспечением неотвратимости наказания в борьбе с преступностью, исследуются механизмы восстановления нарушенных прав потерпевшего, оказания ему социально-психологической помощи и предотвращения повторной виктимизации. Кроме того, разработаны научно-практические предложения по повышению навыков сотрудников по работе с потерпевшими за счет цифровизации сферы, электронного административного делопроизводства и использования специальных симуляционных центров и цифровых казусов в учебном процессе.

Ключевые слова: потерпевший, инспектор профилактики, виктимология, профилактика правонарушений, охранный ордер, цифровизация, цифровые казусы, симуляционные центры, повторная виктимизация, административное право.

O'zbekiston Respublikasida inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmatini va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi. Jamiyatda huquq-tartibotni ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish jarayonida uzoq yillar davomida asosiy e'tibor huquqbuzarni aniqlash, ushlab va jazolashga qaratilgan bo'lib, jarayonning eng muhim ishtirokchisi bo'lgan **jabrlanuvchi** ma'lum

ma'noda e'tibordan chetda qolib kelgan. Biroq, zamonaviy huquqiy yondashuv odil sudlovni va huquqni muhofaza qilish faoliyatini jabrlanuvchi markazga qo'yilgan (victim-centered) tizimga aylantirishni taqozo etmoqda.

Mahallalarda jamoat xavfsizligini ta'minlashning asosiy tayanchi bo'lgan profilaktika inspektorlari huquqbuzarlikdan jabrlangan shaxslar bilan birinchi bo'lib aloqaga kirishuvchi rasmiy davlat vakili hisoblanadi. Qurbonning ruhiy holatini to'g'ri baholash, unga o'z vaqtida yuridik, ijtimoiy va psixologik yordam ko'rsatish hamda uning huquqlarini tiklash – inspektorning bevosita xizmat vazifasidir. Ushbu maqolada profilaktika inspektorlarining jabrlanuvchilar bilan ishlash faoliyatini ma'muriy-huquqiy normalar, viktimologik prinsiplar hamda raqamli innovatsiyalar asosida takomillashtirish masalalari keng yoritiladi.

JABRLANUVCHILAR BILAN ISHLASHNING VIKTIMOLOGIK VA MA'MURIY-HUQUQIY ASOSLARI

Kriminologiya fanining ajralmas qismi bo'lgan viktimologiya (jabrlanuvchi haqidagi ta'limot) huquqbuzarliklarning oldini olishda qurbonning o'rni, uning xulq-atvori va jamiyatdagi ijtimoiy himoyasini o'rganadi. Huquqbuzarliklarning sabab va shart-sharoitlarini o'rganish shuni ko'rsatadiki, ba'zi hollarda jabrlanuvchining ishonuvchanligi, huquqiy savodsizligi yoki provokatsion (gij-gijlovchi) xulq-atvori jinoyat sodir etilishiga zamin yaratadi.

Profilaktika inspektorining jabrlanuvchilar bilan ishlashdagi asosiy ma'muriy-huquqiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- **Dastlabki yordam ko'rsatish va himoya qilish:** Huquqbuzarlik haqida xabar kelib tushganda, jabrlanuvchini tajovuzkordan ajratish, zarur hollarda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish va xavfsizligini ta'minlash.
- **Takroriy viktimizatsiyaning (qayta qurbon bo'lishning) oldini olish:** Agar jabrlanuvchi (masalan, oilaviy zo'ravonlik qurboni bo'lgan ayol yoki firibgarlikdan jabr ko'rgan keksa shaxs) kerakli huquqiy va ijtimoiy ko'makni

olmasa, tez orada yana o'sha huquqbuzarlikning qurboniga aylanadi. Inspektor qurbon bilan uzluksiz aloqa o'rnatishi shart.

- **Ma'muriy preyuditsiyani qo'llash:** Ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishlarni yuritishda jabrlanuvchining huquqlarini tushuntirish, ko'rsatmalarni xolisona qayd etish hamda qoidabuzarga nisbatan o'z vaqtida ma'muriy jazo qo'llash kelgusida og'ir jinoyatlar sodir etilishining oldini oluvchi kafolatdir.

XOTIN-QIZLAR VA VOYAGA YETMAGAN JABRLANUVCHILAR BILAN ISHLASH: "HIMOYA ORDERI" AMALIYOTI

Huquqbuzarlikdan jabrlanganlar orasida eng zaif qatlam bu – ayollar, voyaga yetmaganlar hamda keksalar hisoblanadi. Ayniqsa, oila-turmush doirasidagi zo'ravonliklar ko'pincha yopiq eshiklar ortida sodir bo'ladi. Davlatimiz tomonidan ayollarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish maqsadida amaliyotga joriy etilgan "**Himoya orderi**" instituti profilaktika inspektorining eng muhim ma'muriy quroli hisoblanadi.

Inspektorning zo'ravonlik qurboni bo'lgan shaxslar bilan ishlash jarayonini takomillashtirish quyidagi jihatlarni taqozo etadi:

- **Xolisona va tezkor baholash:** Jabrlanuvchi bilan dastlabki suhbat jarayonida unga nisbatan takroriy psixologik yoki jismoniy bosim bo'lmashligini kafolatlash. Ko'p hollarda qo'rquv va qaramlik sababli jabrlanuvchi o'z arizasidan voz kechishga harakat qiladi. Bunday vaziyatlarda inspektor faqat jabrlanuvchining arizasiga emas, balki obyektiv holatga, shifokor xulosalariga va qo'shnilarning ko'rsatmalariga tayangan holda himoya orderini berishi zarur.
- **Order talablarini qat'iy nazorat qilish:** Himoya orderida belgilangan ma'muriy cheklovlarning (jabrlanuvchi bilan aloqani taqiqlash, qurol olib yurishni cheklash) zo'ravon tomonidan qanday bajarilayotgani ustidan tizimli nazorat o'rnatish. Order talablari buzilgan taqdirda, darhol Ma'muriy javobgarlik

to'g'risidagi kodeksning 206-1-moddasi bilan ma'muriy qamoqqa qadar bo'lgan qat'iy jazo choralarini qo'llash lozim.

- **Idoralararo integratsiya:** Jabrlanuvchi bilan faqatgina IIO xodimi ishlashi yetarli emas. Profilaktika inspektori zudlik bilan "Inson" ijtimoiy xizmatlar markazi, mahalla xotin-qizlar faoli va psixologlarni jalb qilgan holda, qurbonga kompleks reabilitatsiya yordamini tashkil etishi kerak.

FAOLIYATNI RAQAMLASHTIRISH VA ELEKTRON MA'MURIY PROTOKOLLAR YORDAMIDA JABRLANUVCHILARNI HIMOYA QILISH

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining izchil rivojlanishi profilaktika inspektorlarining qog'ozbozlikdan xalos bo'lib, bevosita aholi va jabrlanuvchilar bilan ishlashiga vaqt ajratishini ta'minlamoqda. Jamoat xavfsizligini ta'minlashda **elektron ma'muriy ish yuritish ("E-ma'muriy ish" tizimi)** o'zining ijobiy natijalarini ko'rsatmoqda.

Jabrlanuvchilar manfaatini himoya qilishda raqamlashtirishning o'rni:

- **Maxfiylik va tezkorlik:** Jabrlanuvchining shaxsiga doir ma'lumotlar elektron ma'muriy protokollar bazasiga kiritilganda, axborotning uchinchi shaxslarga tarqalib ketishi xavfi minimallashtiriladi. Planshet orqali hodisa joyining o'zida dalillarni (audio, video, foto) elektron qayd etish qurbonni keyinchalik tergov va sud jarayonlarida takror-takror so'roq qilish azobidan (takroriy psixologik travmadan) qutqaradi.
- **"Qizil" bazani shakllantirish (Profiling):** Muqaddam doimiy ravishda jabrlanuvchi rolida namoyon bo'layotgan fuqarolar (masalan, tizimli ravishda oilaviy zo'ravonlik qurboni bo'layotgan ayol yoki doimiy ravishda firibgarlarga aldanayotgan shaxs) haqidagi ma'lumotlar tahlil qilinib, "prediktiv (oldindan ko'ruvchi) profilaktika" maqsadlarida foydalaniladi. Tizim avtomat

ravishda profilaktika inspektoriga ushbu manzildagi vaziyatni nazoratga olish bo'yicha signal beradi.

- **Masofaviy monitoring:** Himoya orderi berilgan shaxslar va ular tomonidan jabrlanganlarning xavfsizligini "Raqqamli mahalla" doirasidagi intellektual kameralar hamda zarur hollarda GPS-trekerlar yordamida masofadan nazorat qilish.

PROFILAKTIKA INSPEKTORLARINI TAYYORLASHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR: RAQAMLI KAZUSLAR VA SIMULYATSIYA MARKAZLARI

Profilaktika inspektori jabrlanuvchi bilan qanday ohangda gaplashishni, stress holatidagi odamga qanday yondashishni va ziddiyatli vaziyatni qanday boshqarishni nazariy kitoblardan ko'ra, bevosita amaliyotda o'rganishi kerak. Shu maqsadda Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi o'quv jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan keng foydalanilmoqda.

Xodimlarni jabrlanuvchilar bilan samarali ishlashga tayyorlashning ilg'or mexanizmlari quyidagilardan iborat:

- **Maxsus simulyatsiya markazlaridan foydalanish:** Profilaktika inspektorlarini o'qitishda xonadon, mahalla idorasi, bozor yoki do'kon ko'rinishida jihozlangan maxsus **simulyatsiya markazlarida** amaliy mashg'ulotlar o'tkazish yuqori samara beradi. Rollarga bo'lingan o'yinlar orqali kursantlar "hissiyotga berilgan", "qo'rqitilgan" yoki "tajovuzkor" muhitdagi jabrlanuvchilarni tinchlantirish, ularni himoya orderi doirasida so'roq qilish bo'yicha real xizmatga yaqinlashtirilgan ko'nikmalarga ega bo'ladi.
- **Raqqamli kazuslar (Elektron situatsion masalalar):** Huquqni qo'llash amaliyotida uchraydigan eng murakkab va chigal vaziyatlar asosida yozilgan **raqqamli kazuslar (case studies)** kursantlarning analitik fikrlashini o'stiradi. Masalan, virtual dastur orqali inspektorga interaktiv vaziyat beriladi: "Siz

chaqiruv bo'yicha keldingiz, er xotinini kaltaklagan, biroq ayol qo'rqqanidan buni inkor etyapti, bolalar yig'lamoqda. Sizning birinchi huquqiy va taktik harakatingiz qanday bo'ladi?". Kursantning qabul qilgan qarori algoritmi asosida tizim unga baho beradi va ehtimoliy xatolarni ko'rsatadi.

- **Psixologik treninglar:** Jabrlanuvchiga yordam berish jarayonida profilaktika inspektorining o'zi ham ruhiy toliqishga (burnout) uchrashi mumkin. Shu sababli, stressni boshqarish, empatik muloqot va empatiya qobiliyatlarini o'stirish inspektor tayyorlash dasturining ajralmas qismiga aylantirilishi zarur.

JABRLANUVCHILAR BILAN ISHLASHDA XORIJIY TAJRIBA VA MILLIY AMALIYOT INTEGRATSIYASI

Rivojlangan davlatlar (AQSh, Yaponiya, Germaniya va ayrim Yevropa Ittifoqi mamlakatlari) politsiya faoliyatida "Jabrlanuvchilarni qo'llab-quvvatlash bo'limlari" (Victim Support Units) mavjud bo'lib, ularning amaliyotini o'rganish O'zbekiston tizimi uchun foydalidir.

- Xorijda politsiya xodimi jinoyat joyiga kelganda huquqbuzarni izlash bilan parallel ravishda, zudlik bilan maxsus psixolog-ofitserni qurbonning yoniga chaqiradi.
- Jabrlanuvchi uchun ko'rsatiladigan ma'muriy va huquqiy yordamlar yagona "Oyna" (yoki portal) doirasida amalga oshiriladi, u shifoxona, politsiya, prokuratura orasida sarson qilinmaydi. Ushbu tajribadan kelib chiqib, mamlakatimizda ham og'ir huquqbuzarliklar yuz berganda profilaktika inspektorlariga yordam sifatida zudlik bilan hududiy "Inson" ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish markazlarining psixologlari biriktirilishi hamda barcha tergovgacha tekshiruv harakatlari iloji boricha jabrlanuvchining yashash joyida (elektron rasmiylashtirish orqali) o'tkazilishi maqsadga muvofiqdir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, huquqbuzarliklardan jabrlangan shaxslar bilan ishlash – bu yuksak professionallik, yuridik bilim va sof insoniy empatiyani talab etadigan murakkab jarayondir. Profilaktika inspektorlarining bu boradagi faoliyatini takomillashtirish nafaqat jinoyatchilikning oldini oladi, balki davlatga va qonun ustuvorligiga bo‘lgan xalq ishonchini mustahkamlaydi.

Faoliyatni sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

1. **Huquqiy bazani takomillashtirish:** Profilaktika inspektorlari uchun jabrlanuvchilar, ayniqsa zaif qatlam vakillari bilan ishlash, ularga dastlabki huquqiy va ijtimoiy-psixologik yordam ko‘rsatish ketma-ketligini (Standart operatsion proseduralar - SOP) tasdiqlovchi yagona idoraviy yo‘riqnomani ishlab chiqish.
2. **Ta'limga raqamli kazuslarni kiritish:** IIV Akademiyasi hamda Malaka oshirish institutida o‘quv jarayoniga huquqbuzarlikdan jabrlanganlar bilan muloqot qilishning qiyin ssenariylarini o‘z ichiga olgan **interaktiv raqamli kazuslar** tizimini keng joriy etish.
3. **Simulyatsion ta'limni kengaytirish:** Xodimlarni tayyorlashda do‘kon, savdo markazi, xonadon kabi real obyektlarning maketlari yaratilgan **maxsus simulyatsiya markazlarida** jabrlanuvchilarga dastlabki yordam ko‘rsatish va elektron protsessual hujjatlarni rasmiylashtirish mashg‘ulotlarini ko‘paytirish.
4. **Elektron ma'muriy ish yurituv va profilaktika integratsiyasi:** "E-ma'muriy ish" tizimiga jabrlanuvchilarning qayta qurbon bo‘lish xavfini (risk assessment) avtomatlashtirilgan tarzda baholovchi hamda inspektorni ogohlantiruvchi algoritmi (Sun'iy intellekt elementlari yordamida) qo‘shish.
5. **Idoralararo klaster yondashuvi:** Oilaviy zo‘ravonlik, firibgarlik kabi jabrlanuvchining ruhiyatiga kuchli zarba beruvchi jinoyatlar doirasida

profilaktika inspektori, mahalla raisi va ijtimoiy xodimdan iborat yagona "Qo'llab-quvvatlash mobil guruhi" faoliyatini amaliyotga tatbiq etish.

Ushbu takliflarning hayotga tatbiq etilishi profilaktika inspektorlarining jamiyat xavfsizligini ta'minlashdagi rolini yanada yuksaltiradi va inson qadri ustuvor bo'lgan chinakam xalqparvar huquq-tartibot tizimini barpo etishga xizmat qiladi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2014-yil 14-may, O'RQ-371-son.
3. O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019-yil 2-sentabr, O'RQ-561-son.
4. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2024.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-27-son Farmoni.
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 8-iyuldagi "Ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni yuritishning elektron tizimini joriy etish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar haqida"gi 431-sonli qarori.
7. Xudoyberdiyev A.A. Elektron ma'muriy ish yuritish va uni ta'lim tizimida raqamli kazuslar orqali o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2022.

SCIENTIFIC CONFERENCE OPEN PROCEEDINGS

Global Academic Knowledge Repository

8. Kriminologiya. Umumiy va Maxsus qism: Darslik / I.Ismoilov va boshqalar.
– Toshkent: IIV Akademiyasi, 2018.
9. Yuldashev Dj.X., Axmedova S.T., Yangibayev A.K., Xudoyberdiyev A.A.
va boshq. Ma'muriy huquq: Darslik. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi
IIV Akademiyasi, 2024.
10. Ismoilov N.T., Babayev D.D. Ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishlarni
yuritish: O'quv qo'llanma. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi IIV
Akademiyasi, 2014.

Contact: 99 826 99 56

